

Eduard Looijenga
Mathematisch Instituut
Universiteit Utrecht
Postbus 80.010
3508 TA Utrecht
E. J. N. Looijenga@uu.nl

Broedermoord aan de Boelelaan

Afgelopen zomer werd mij bij ieder van mijn buitenlandse werkbezoeken, soms meer dan eens, gevraagd naar wat er gaande is bij de wiskunde-afdeling van de VU. Als ik dat dan naar vermogen had uitgelegd, werd er steeds gereageerd met ongeloof en afkeer. Van mijn Nederlandse collega's vernam ik dat zij dezelfde ervaring hebben, ongeacht hun vakgebied. Het is inmiddels duidelijk dat de gebeurtenissen in kwestie niet alleen de naam van de VU, maar in feite die van de hele Nederlandse wiskunde hebben aangetast, en dat we voor lange tijd met de gevolgen hiervan te maken zullen hebben, vooral bij het aantrekken en behouden van buitenlands talent. Het eerste voorbeeld hiervan lijkt zich al te hebben voorgedaan.

Reden genoeg, dunkt me, om er in dit blad aandacht aan te geven. Voor mijzelf komt daar nog bij dat ik deel uitmaakte van de benoemingscommissie van een der slachtoffers, waardoor ik me extra betrokken voel. Hieronder het verslag van mijn bevindingen, besluitend met een paar aanbevelingen voor hen die gevraagd worden zitting te nemen in een commissie die voorstellen voor een re-organisatie moet formuleren.

De feiten in het kort

De faculteit Exacte Wetenschappen van de VU constateerde dat volgens het eigen verdeelmodel het cumulatief effect van een veelheid van kortingen bij de afdeling Wiskunde voor de periode 2011-2013 gaat leiden tot een jaarlijks gat van ongeveer een half miljoen Euro. Men heeft zich daarom laten adviseren door een daartoe in het leven geroepen structuurcommissie, bestaande uit Ronald Meester (afdelingshoofd en stochasticus), Jan Bouwe van den Berg (opleidingsdirecteur en toegepast analyticus), een lid van buiten, Arjen Doelman (toegepast analyticus) en de directeur bedrijfsvoering van de Faculteit, mw.drs. D. Schinkelshoek. Hun advies, neergelegd in een conceptrapport dd. 11 april 2011, werd enige dagen later aan de wiskunde-afdeling voorgelegd. Het behelsde de hele

meetkunde-afdeling op te heffen en vervolgens twee jonge analytici aan te stellen. Die meetkunde-afdeling bestaat uit vijf personen, te weten Marcel van de Vel, Jan Dijkstra, Dietrich Notbohm, Rob de Jeu en Tilman Bauer, waarvan de laatste drie nog maar een jaar of vier eerder waren aangesteld. Dit leidde tot grote beroering in de internationale wiskundige gemeenschap: binnen een week was er al door een paar duizend (!) wiskundigen, waaronder een aantal Fieldslaureaten, een petitie getekend die hiertegen fel in het geweer kwamen. (In het buitenland kijkt men er al van op dat in een beschaafd land als het onze, het relatief eenvoudig is wetenschappelijk personeel te ontslaan, maar de intensiteit van de reactie werd in dit geval natuurlijk mede verklaard door de bereidheid van genoemde wiskundigen om de omvang van deze slachting te vergroten teneinde beoefenaren van het vakgebied van twee van hen aan te kunnen stellen.) Protestbrieven kwamen er onder meer van het panel van de onderzoeksvisitatie 2010, het KWG, de KNAW en het bestuur van het GQT-cluster. Bovendien werden de opstellers door Nederlandse collega's op feitelijke onjuistheden geattendeerd.

In een latere versie (27 juni) waren een aantal daarvan gecorrigeerd. Tevens bleek men het idee van twee nieuwe aanstellingen verlaten te hebben om on plaats daarvan twee U(H)D-posities op het vakgebied Algebra te handhaven, vanwege, zo schrijven de auteurs, de strategische mogelijkheden die het onderzoek op dit vakgebied heeft bij de clusters GQT en DIAMANT. Na enige tijd vroeg men de VU-emeritus Rien Kaashoek om een bemiddelende rol in deze te spelen. Deze stemde in en vormde samen met Aad van der Vaart en Ronald Meester een commissie, waarvan het mandaat mij niet bekend is, maar die in ieder geval de belangwekkende ontdekking deed dat de financiële overwegingen die aan het structuurrapport ten grondslag lagen niet deugden. Allereerst bleken de berekeningen voor de door de structuurcommissie aangehouden periode 2011-2013 nogal slordig te zijn uitgevoerd (men

had met een aantal positieve posten geen rekening gehouden). Maar belangrijker was dat door de horizon te beperken tot 2013 er een uiterst misleidend beeld ging ontstaan, want bij ongewijzigd beleid zou de situatie daarna aanmerkelijk gunstiger worden. En omdat in voorgaande jaren een flinke reserve van zo'n twee en half miljoen Euro (!) was opgebouwd, leek de noodzaak voor een drastische ingreep ineens een stuk minder. De commissie Kaashoek deed dan ook het voorstel dat er in wezen op neerkwam de meetkundesectie op termijn te laten krimpen tot een hoogleraar en twee U(H)D's en wel bestaande uit de personen die men enkele jaren eerder had aangesteld. Opmerkelijk is dat dit voorstel en de financiële analyse die er aan ten grondslag lag werd onderschreven door al zijn leden, de mede-auteur van het structuurrapport (Meester) inbegrepen. De faculteit heeft zich hierover vervolgens beraden met de structuurcommissie. Dit gezelschap vond het onnodig in te gaan op de ter discussie gestelde financiële onderbouwing en de uitkomst was dat alleen De Jeu en Bauer samen zouden mogen blijven om een afdeling Algebra te vormen. Maar de anderen moesten de laan uit, waaronder de 55-jarige Notbohm die een jaar of vier eerder zijn vaste aanstelling in Engeland had opgegeven voor één aan de VU.

De hoofdrolspelers

De hiervoor verantwoordelijke hoofdrolspelers zijn niet de eersten, de besten: Arjen Doelman was bijvoorbeeld van voorzitter het gezelschap auteurs van de NWO-strategienota voor de wiskunde (2008) en heeft nu als enige wiskundige zitting in NWO-gebiedsbestuur van de Exacte Wetenschappen. Ronald Meester is niet alleen afdelingshoofd van de Wiskunde bij de VU, maar is ook voorzitter van de commissie Onderzoek van het zogenaamde Wiskundeplatform, die overigens Doelman als een van zijn leden telt. Deze commissie rekent blijkens een daaraan gekoppelde webpagina het onder meer tot haar taken *het opstellen en ontwikkelen van strategie en beleid rond het onderzoek wiskunde in Nederland, het vormen van een landelijk draagvlak en samenwerking en het adviseren aan onder andere NWO, KNAW, STW, OCW, EZ, VSNU, rectoren en decanen*, zaken die, naar ik meen, op een pregnante manier bij de onderhavige kwestie meespelen, maar die in deze commissie niet aan de orde zijn gesteld.

De clusterclausule

Zoals gezegd zijn na de protestgolf een aantal van de formuleringen en voorstellen van het concept-rapport van 11 april wat afgezwakt, maar de reden dat ik dit document hier toch bespreek is dat het in zijn onversneden vorm, niet gefilterd op ongewenste PR-effecten, ons inzicht verschaft in de denkwereld en werkwijze van zijn opstellers en het is gezien de invloedrijke posities die twee van hen bekleden binnen de Nederlandse wiskunde van belang daar kennis van te nemen. Bovendien is het de versie waarmee men de VU-meetkundigen in eerste instantie heeft geconfronteerd.

In dat rapport wordt onder meer in het kort de drie onderdelen van de wiskunde-afdeling geschetst, als betrof het feitenmateriaal. Over de Stochastiek en de Analyse worden uitsluitend positieve dingen gezegd en over de Meetkunde uitsluitend negatieve: eerst wordt gesteld dat er in de sectie niet veel samenhang is, vervolgens dat men niet zichtbaar is in de clusters en *dus* (mijn cursivering) enigszins geïsoleerd is en tenslotte wordt opgemerkt dat de groep bij de onderzoeksvisite voor kwaliteit een 4 scoorde, wat lager is dan vergelijkbare groepen elders. Het voorstel om de Meetkunde te elimineren steunt hierop, want verderop wordt hiernaar verwezen waar gesteld wordt dat deze sectie relatief onderontwikkeld is en dat er geen perspectief is voor verbetering.

Overigens was Rob de Jeu wel lid van een cluster (en Notbohm en Bauer geassocieerd lid) maar naderhand is mij duidelijk geworden dat zichtbaar zijn in de clusters hier betekent dat men er veel geld aan heeft kunnen onttrekken en dan is het natuurlijk wel zo eerlijk om te vermelden dat het geld voor de clusters in wezen al verdeeld was toen de nieuwe aanstellingen in de Meetkunde hun beslag kregen. Maar los daarvan: als deze criteria door twee prominente leden van voornoemde commissie Onderzoek aanvaardbaar worden geacht, dan moeten we maar hopen dat deze commissie bij degenen die zij pretendeert te kunnen adviseren niet al te serieus wordt genomen, want anders staat ons een stevige uitdunning van de Nederlandse wiskunde te wachten: immers, grote delen hiervan, waaronder zeer verdienstelijke groepen die bij de laatste onderzoeksvisite voor kwaliteit niet de hoogste score (5) hebben behaald, maken geen deel uit van een cluster.

Verwant hieraan is een kant die niet minder verontrustend is: volgens het arbeidsrecht kunnen deze mensen de facto niet de laan uit gestuurd worden omdat zij slecht voldoen (ook al lijkt dit rapport het tegendeel te suggereren), maar omdat aan hun taken geen behoefte meer is. In dit geval dus geen algebra en meetkunde meer bij de VU. Omdat die zelfs voor een rudimentair Bachelorcurriculum onmisbaar zijn, betekent dat anderen die moeten leveren. Wie dat zullen zijn, laat het rapport onvermeld. Maar als zulke praktijken oirbaar worden geacht, dan kunnen we nog even doorgaan met het kortwieken van de Nederlandse wiskunde. Voor de aangezochte leveranciers wordt het dan een gewetenskwestie of ze hieraan mee willen werken.

Contacten met de opstellers

Ik heb al in een vroeg stadium (21 april) een brief geschreven aan Meester, waarin ik de voor de hand liggende opmerking maakte dat er gezien de samenstelling van de structuurcommissie zich een evident belangenconflict lijkt voor te doen: *(..) het gebied dat hier wel bij vaart is goed vertegenwoordigd, maar het gebied dat geofferd wordt in het geheel niet. Als dit juist is, dan is dit natuurlijk een uiterst bedenkelijke werkwijze; immers de uitslag moet*

dan al bij de instelling van deze commissie hebben vastgesteld en vervolgde met ongeloof dat als fatsoenlijk bekend staande collega's zich hiervoor zouden hebben willen lenen. Zijn reactie was per omgaande: mijn conclusies over de samenstelling van de commissie raakten kant noch wal, bovendien was dit punt al eerder opgebracht en heeft hij daar een 'bevredigend antwoord' op kunnen geven (hoe dat heeft geluid vermeldde hij niet) en werkte hij 'keihard' aan een eventuele verplaatsing van de mensen om wie het gaat. Een stevige toon, die een overeenkomstige inhoud had verdiend.

Ik heb in mei ook Doelman in een email mijn zorgen kenbaar gemaakt. Ik wees hem er verder op dat zijn lidmaatschap van de gebiedsraad EW een zeker vertrouwen van de Nederlandse wiskundige gemeenschap veronderstelt, dat mij uit gesprekken met collega's was gebleken dat hij dat nu bij een deel daarvan verloren lijkt te hebben en dat dit wellicht reden zou kunnen zijn om zich op deze positie te bezinnen. Hij antwoordde aanvankelijk met mij een afschrift te sturen van iets wat mij al langs andere weg bereikt had, namelijk een deel van zijn correspondentie met de voorzitter van de Deutsche Mathematische Verein, Christian Bär. Deze had hem enkele pertinente vragen gesteld, waarvan één luidt *Is it true that tenured professors would lose their jobs? What does tenure at VUA mean at all, if such a thing is possible?* Daar wordt eerst niet erg op ingegaan, maar als Bär dan stelt: *What I got from the discussion so far, is this: 1. Several tenured mathematicians would indeed lose their jobs and (fewer) new positions in another field of mathematics would be created in return (...)*, dan antwoordt Doelman dat bij zijn weten een vast aangestelde hoogleraar niet ontslagen kan worden (wat zoals bekend volstrekt onjuist is), dat hij verwacht dat sommigen een andere positie zullen krijgen en dat de overigen met vervroegd pensioen zullen gaan (wat achteraf alleen als juist kan aangemerkt als dat een eufemisme is voor een ontslag op 55-jarige leeftijd). Het heeft op Bär blijkbaar geen indruk gemaakt, want wat later tekende hij de genoemde petitie.

Doelman gaf er verder de voorkeur aan mij een en ander telefonisch toe te lichten, want dan, zo voorspelde hij, zouden de dingen veel duidelijker worden. Dat bleek inderdaad het geval. Zo vertelde hij me dat de directeur bedrijfsvoering de wiskundigen bij het opstellen van het rapport voortdurend had voorgehouden wat Faculteitsbestuur en CvB wel en niet acceptabel zouden vinden. En daar moest rekening mee gehouden worden, want anders zouden de wiskundigen de controle over het hele proces verliezen. Het was kennelijk niet bij hem opgekomen dat een van buiten aangezocht lid hier tegenover kan stellen dat hij een eigen verantwoordelijkheid heeft omdat anders zijn betrokkenheid irrelevant wordt. Het resultaat was dan ook dat in het rapport precies stond wat de bestuurders wilden zien: het opheffen van de meetkunde en het gelijktijdig investeren van vrijkomende middelen in een

geheel ander gebied (dat noemt men in die kringen een *beleidsrijk* voorstel), waarbij de rol van de wiskundigen zich beperkte tot het leveren van een wetenschappelijke legitimatie, in dit geval, de ammunitie waarmee de meetkunde kon worden afgeschoten. Dat werd nog eens duidelijk toen het voorstel zelfs binnen de Faculteit verwondering teweeg bleek te hebben gebracht, want de decaan kon toen eenvoudig repliceren dat dit nu eenmaal was waar de wiskundigen zelf voor gekozen hadden.

Nadat de commissie Kaashoek zijn werk gedaan had werd mijn correspondentie met Doelman nog even hervat. Hij schreef me dat de uitkomst naar zijn mening optimaal was en nauwelijks verschilde van wat hij al in zijn hoofd had ruim voordat we contact hierover hadden. Toen ik hem hierover om opheldering vroeg, antwoordde hij me dat die uitkomst (die dus leidde tot het intrekken van de aanstelling van nieuwe analytici en het aanblijven van De Jeu en Bauer) al bij het begin van het proces was geanticipeerd en dat de internationale protestgolf volgend op het eerste rapport dat alleen maar in gevaar had gebracht. Kaashoek zal daar ongetwijfeld met interesse kennis van nemen. Het lukte mij niet bij Doelman het inzicht te doen dagen dat het deels teruggedraaien van de eerder geformuleerde voornemens veeleer duidt op een zwak optreden van de wiskundigen in de structuurcommissie, een optreden dat tot gevolg heeft gehad dat niet alleen de reputatie van de VU, maar die van Nederlandse wiskunde in het algemeen grote schade is toegebracht. Om nog maar te zwijgen van de niet mis te verstane boodschap aan het adres van hen die in tweede instantie mochten blijven: blijkbaar is het aanvaardbaar mensen ontslag aan te zeggen (wat neerkomt op de mededeling dat aan hen geen behoefte meer is), wetende dat dat later weer ingetrokken zal worden.

Wat leert dit ons?

Stel een wiskundig instituut wordt de facto een reorganisatie opgelegd (in bestuurdersjargon, 'ondergaat een herprofilering') en je wordt gevraagd zitting te nemen in een commissie die de opdracht heeft een voorstel ter zake te formuleren. Wat te doen? Als je werkzaam bent bij dit instituut, dan ben je meteen belanghebbende. Het ligt dan niet erg voor de hand dat je jezelf gaat voordragen als iemand die er uit vliegt en dat wijst er op dat in zo'n situatie de kaarten reeds zijn geschud. Genoeg reden om het niet te doen, vooral niet als je instituutbestuurder bent.

Beschouw je je niet als belanghebbende, maak dan onder meer de volgende overwegingen. Het besluit tot een reorganisatie heeft bijna altijd een financiële achtergrond. Een voorzien tekort is natuurlijk een afgeleide van een of ander verdelingsmodel en daar zitten vaak vele knoppen aan waarmee bijna iedere gewenste uitkomst te realiseren is. Wees er in ieder geval op bedacht dat Nederlandse universitaire bestuurders er veelal belang bij hebben de situatie negatiever voor te stellen dan zij is en dat je je dan op een ongelijk speelveld bevindt: sedert de verregaande centralisatie van diensten beschikt een instituut over het

algemeen niet meer over de expertise om de desbetreffende beweringen van faculteit of CvB zelf te kunnen verifiëren, maar beschikken de laatsten wel over een loyaal (zij het niet altijd even competent) apparaat dat zich full-time met zulke zaken bezighoudt. Een ander punt is natuurlijk dat je gevraagd wordt als een onafhankelijke deskundige met een eigen verantwoordelijkheid. Dus een commissielid dat

namens bestuurders meent te kunnen zeggen wat al dan niet aanvaardbaar is mag genegeerd te worden. En daarbij de hopelijk overbodige toevoeging: wees recht door zee, en behoud een zeker burgermansfatsoen: ga geen mensen ontslaan teneinde anderen aan te kunnen trekken. O ja, dat vergat ik nog: weet dat in Nederland wetenschappelijk personeel *echt* ontslagen kan worden.